

ПРОБЛЕМИ ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ ТА ЇХ ВИРІШЕННЯ НА МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

©2024 БУДАРІН О. С.

УДК 330.131.52
JEL: L52; L64; O14; O25

Бударін О. С. Проблеми імпортозаміщення та їх вирішення на машинобудівних підприємствах

У статті викладено результати дослідження проблеми імпортозаміщення на двох рівнях управління, а саме: макро- та мікрорівні. Метою статті є обґрунтування науково методичних і практичних аспектів імпортозаміщення в сучасних умовах діяльності підприємства. На основі аналізу робіт відомих фахівців з проблем експортно-імпортової діяльності запропоновано розглядати імпортозаміщення як процес забезпечення ефективності діяльності шляхом: виробництва власної конкурентоспроможної продукції з високою доданою вартістю; заміщення імпортованих сировини, матеріалів та комплектуючих вітчизняними, які мають меншу вартість; диверсифікації виробництва якісної продукції нижчої вартості, яка замінює імпортовану продукцію на внутрішньому ринку. Таке визначення конкретизує шляхи здійснення імпортозаміщення в умовах реального підприємства. Розглянуто проблеми та перспективи реалізації стратегії імпортозаміщення в машинобудівній галузі. Проведено аналіз реалізації стратегії імпортозаміщення на підприємстві АТ «Українські енергетичні машини». Запропоновано окремі аспекти методичного забезпечення визначення імпортозаміщення на підприємстві. Розроблено багатofакторну регресійну модель залежності рентабельності діяльності підприємства від обсягів експортованої продукції та обсягів імпортованих сировини, матеріалів та комплектуючих. На основі SWOT-аналізу визначено дієві шляхи реалізації стратегії імпортозаміщення на підприємстві для підвищення ефективності його діяльності.

Ключові слова: експортно-імпортна діяльність, ефективність діяльності, проблеми машинобудівної галузі, визначення імпортозаміщення на підприємстві, методичне забезпечення, шляхи реалізації стратегії.

Рис.: 2. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 20.

Бударін Олександр Сергійович – аспірант кафедри вищої математики та економіко-математичних методів, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна)

E-mail: budarin@ukrenergymachines.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9399-9914>

UDC 330.131.52
JEL: L52; L64; O14; O25

Budarin O. S. Problems of Import Substitution and Their Solution at Machine-Building Enterprises

The article presents the results of a study of the problem of import substitution at two levels of management, namely: macro- and micro-level. The aim of the article is to substantiate the scientific, methodical and practical aspects of import substitution in the current conditions of enterprise activity. On the basis of the analysis of the works of well-known experts on the problems of export-import activity, it is proposed to consider import substitution as a process of ensuring the efficiency of activity by: production of own competitive products with high added value; replacement of imported raw materials, materials and components with domestic ones that have a lower cost; diversification of production of quality products of lower value, which replaces imported products in the domestic market. Such a definition specifies the ways of import substitution in the conditions of a real enterprise. The problems and prospects of implementation of the import substitution strategy in the machine-building industry are considered. An analysis of the implementation of the import substitution strategy at the enterprise of JSC «Ukrainian Energy Machines» has been carried out. Some aspects of methodological support for determining import substitution at enterprise have been proposed. A multifactorial regression model of dependence of profitability of enterprise activity on the volume of exported products and volumes of imported raw materials, materials and components has been developed. On the basis of the SWOT analysis, effective ways to implement the import substitution strategy at the enterprise to improve the efficiency of its activities have been identified.

Keywords: export-import activity, efficiency of activities, problems of the machine-building industry, definition of import substitution at the enterprise, methodological support, ways of implementing the strategy.

Fig.: 2. **Tabl.:** 1. **Bibl.:** 20.

Budarin Oleksii S. – Postgraduate Student of the Department of Mathematics and Mathematical Economic Methods, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9a Nauky Ave., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: budarin@ukrenergymachines.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9399-9914>

Одним зі шляхів відновлення вітчизняної економіки є реалізація стратегії імпортозаміщення. Імпортозалежність характерна для всіх економік світу, але її рівень різний. Якщо рівень імпортозалежності критичний, виникає необхідність державної політики імпортозаміщення.

Досвід країн, що розвиваються, свідчить про важливу роль імпортозаміщення в їх економічному розвитку. Критичний рівень імпортозалежності призводить до залежності економіки від зовнішніх економічних впливів, вразливості від коливання цін на світових ринках, тиску країн-експортерів та

іншого. У сучасних умовах стратегія імпортозаміщення передбачає підвищення якості виробленої продукції, удосконалення технології виробництва на основі впровадження інновацій.

В Україні зроблено істотні кроки для зниження залежності від зовнішніх ринків, особливо від російських ринків та їх сателітів. До війни частка імпорту з цих ринків була критично високою [1]. Заміщення імпорту енергетичних матеріалів відбувається за допомогою диверсифікації та автономізації джерел енергопостачання, істотного збільшення частки відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) в структурі споживання теплової та електричної енергії, що позитивно відобразиться у структурі промисловості завдяки зменшенню частки «брудних» видобувних виробництв. Використання цементобетонного покриття із сировини українського виробництва в асфальтобетонних дорогах є економічно вигідною інновацією. Змінилась структура імпорту в хімічній та нафтохімічній галузях, імпорту чорних металів та виробів з них в Україну через нарощування імпорту з Польщі, Китаю, Туреччини й інших країн. Потенціал імпортозаміщення реалізується у власному виробництві ядерного палива. Відбувається імпортозаміщення на ринку залізничної продукції, продукції цементної та деревообробної галузі завдяки пошуку та впровадженню сучасних альтернатив, інноваційних технологій і рішень, які забезпечують відновлення української економіки на засадах її структурної модернізації [1].

Досліджувати проблеми імпортозаміщення вчені почали давно. Теоретичне обґрунтування проблем імпортозаміщення мало місце у працях представників неокейнсіанської школи, а саме: П. Самуельсона, Дж. Хікса, М. Фелдстайна, М. Бруно, Ф. Модільяні, Н. Картера, А. Страуга, Х. Венері, які пропонували модель економічного зростання з «двома дефіцитами» на основі поступового витіснення імпортованих товарів вітчизняними та заміни зовнішніх джерел фінансування національної економіки внутрішніми, а також за рахунок зовнішніх запозичень зменшити дефіцит накопичень і торговельний дефіцит.

Дослідженням проблем імпортозаміщення займалися багато й вітчизняних учених, а саме: Геєць В. М. [2], Ващенко Т. В. [3; 4], Дунаєв І., Бабаєв В. [5], Жаліло Я., Гацько В. [6], Ситай В., Дальніченко О., Завсегдашня І. [7], Ішук С. О., Созанський А. Й. [8], Кундицький О. О. [9], Лупак Р. А. [10], Мельник Т. М., Пугачевська К. С. [11–13], Пазізіна К. В., Пазізіна С. М. [14], Созанський А. Й. [15; 16], Точилін В. О. та ін. [17], Цап М. В., Палінчак М. М., Стебляк Д. М. [18] та інші.

Системні дослідження проблем імпортозаміщення проводились в Інституті економіки і прогнозування НАН України, Національному інституті стратегічних досліджень. Академік Геєць В. М. імпортозаміщення розглядає як засіб державної підтримки промислово-виробничого сектора з високим інноваційним потенціалом для виробництва високотехнологічної продукції, її реалізації на внутрішньому ринку і таким чином зниження від'ємного сальдо платіжного балансу [2].

Імпортозаміщення вчені визначають як економічний процес бажаного або небажаного витіснення імпортованих товарів з вітчизняного ринку [9]; процес збільшення обсягу виробництва та внутрішнього споживання вітчизняних товарів при зниженні споживання імпортованих товарів [7]; комплекс заходів, які спрямовані на розвиток внутрішнього виробництва, обмеження імпорту та стимулювання споживання національних товарів [4]; як сукупність державного регулювання внутрішнього виробництва продукції, яка потребує поглибленої технологічної переробки та створення високої доданої вартості [18]; сукупність заходів зі створення умов для розвитку справедливої конкуренції на внутрішньому ринку та забезпечення диверсифікації діяльності суб'єктів базових видів економічної діяльності [5]; окремий напрям державної структурної політики, націлений на покращення співвідношення (за обсягами та часткою) вітчизняного виробництва, імпорту та продажу на внутрішньому ринку товарів та послуг, що реалізується шляхом стимулювання розвитку і зміцнення конкурентоспроможності реального сектора економіки, «розумного стримування імпорту», збільшення обсягів експорту, покращення торговельного балансу країни [18]; процес створення конкурентоспроможного національного продукту для задоволення потреб споживачів, який передбачає переорієнтацію виробництва на власні сили, забезпечення процесу модернізації виробничих потужностей [3; 4].

Ознаками механізму імпортозаміщення є заміна імпортованих товарів якісними вітчизняними за відповідною ціною, нарощування виробництва вітчизняних товарів, структурні зрушення у вітчизняній економіці, покращення торговельного балансу країни, збільшення обсягів експорту товарів і послуг [18].

Лупак Р. А. структуризував наукові підходи вчених у визначенні сутнісних характеристик імпортозаміщення, виділивши адміністративно-протекціоністський підхід, який розглядає імпортозаміщення як засіб, процес, стратегію, які регулюються державою, та економічно-ліберальний підхід, згідно з яким це є умова, здатність, стан,

напряму виробництва конкурентоспроможної продукції з доданою вартістю [10]. На наш погляд, ці підходи характеризують імпортозаміщення з точки зору різних рівнів управління в економіці: макро-, мезо- мікро. Справедливо вчений розглядає значення імпортозаміщення в забезпеченні економічної безпеки держави.

Отже, імпортозаміщення на підприємстві слід розглядати як процес забезпечення ефективності діяльності шляхом: виробництва власної конкурентоспроможної продукції з високою доданою вартістю; заміщення імпортованих сировини, матеріалів та комплектуючих вітчизняними, які мають меншу вартість; диверсифікацію виробництва якісної продукції нижчої вартості, яка заміняє імпортовану продукцію на внутрішньому ринку.

Економічне значення імпортозаміщення полягає у зниженні імпортоємності ВВП; розвитку важливих для національної економіки видів діяльності; зростанні експортно-імпортного потенціалу завдяки збільшенню експорту імпортозамінних товарів; зростанні всіх видів економічного потенціалу країни; підвищенні економічної безпеки країни; є передумовою інноваційного розвитку, впровадження нових технологій у виробництво конкурентоспроможної продукції; зростання ділової активності.

Типами державної політики щодо імпортозаміщення є: протекціоністська та антидемпінгова; розвиток внутрішнього промислового комплексу; галузево-структурна; залучення капіталу, праці, інституцій; експортоорієнтована; антиінфляційна; інформаційно-пропагандистська.

Слід цілком погодитись з Іщук С. О. та Созанським Л. Й., що в сучасних умовах імпортозаміщення слід розглядати не як протекціонізм, а як систему інструментів стимулювання розвитку і реалізації внутрішнього потенціалу у виробництві промислової продукції всіх видів споживання й основного капіталу [8].

Ефективними інструментами регуляторного впливу держави на розвиток імпортозаміщення в Україні є фіскальні, інструменти торговельної політики, організаційні. Вчені рекомендують на рівні держави здійснювати систему регулятивних заходів стимулювання імпортозаміщення на підприємствах, до якої входять:

- ✦ зниження ставок при наданні кредитів суб'єктам господарювання, які виробляють імпортозамінну продукцію;
- ✦ пільгове оподаткування прибутку, що реінвестується в модернізацію основних фондів;
- ✦ відтермінування сплати податку при інвестиційних податкових кредитах для виробництва імпортозамінної продукції;

- ✦ тимчасове пільгове оподаткування виробництва інноваційної імпортозамінної продукції;
- ✦ дозвіл на застосування нетарифних методів регулювання в межах СОТ (ліцензування, сертифікація, технічні регламенти, фітосанітарні норми, екологічні заходи);
- ✦ стабілізація валютного курсу з метою запобігання різким коливань споживчих цін [15].

Також дієвим інструментом імпортозаміщення є державні замовлення [10]. Загальні напрями реалізації державної політики в регулюванні імпортозаміщення на рівні суб'єктів господарювання: формування внутрішніх фондів інвестування в модернізацію техніко-технологічної бази; оптимізація структури витрат і підвищення ефективності господарювання як передумова посилення фінансової конкурентоспроможності для зовнішньоекономічної діяльності; стандартизація якості; реалізація інтеграційних проектів для акумулювання фінансово-інвестиційного та інноваційного ресурсу [16]. У монографії Лупак Р. Л. детально обґрунтовано стратегічні напрями інституціональних змін і структурних реформ в економіці України в контексті реалізації державної політики імпортозаміщення, а також увагу приділено функціонально-територіальним особливостям та інструментам реалізації державної політики імпортозаміщення; вагомим є визначення засобів зміцнення економічної безпеки та посилення конкурентоспроможних позицій суб'єктів реального сектора економіки [10].

Проблеми імпортозаміщення у вітчизняній економіці спостерігаються давно. Про зростання імпортозалежності України протягом 2010–2021 рр. свідчить динаміка споживання та виробництва продукції машинобудування в Україні (рис. 1) [19].

Зміст рис. 1 демонструє, що виробництво продукції машинобудування протягом всього періоду 2010–2021 рр. значно відставало від обсягів споживання, істотно зростала імпортозалежність, особливо у 2021 р.

Важливу роль у процесах відновлення економіки України відіграє машинобудування. Наразі загальною проблемою в розвитку машинобудування є залежність від імпорту комплектуючих. Зниження залежності від імпорту ґрунтується на стимулюванні технологічної модернізації виробництва, освоєнні нових конкурентоспроможних видів продукції з високою доданою вартістю. Розвиток високотехнологічних і наукоємних виробництв сприяє виходу підприємства на зовнішні ринки та скороченню залежності від імпорту деталей та комплектуючих. Про необхідність зростання ролі

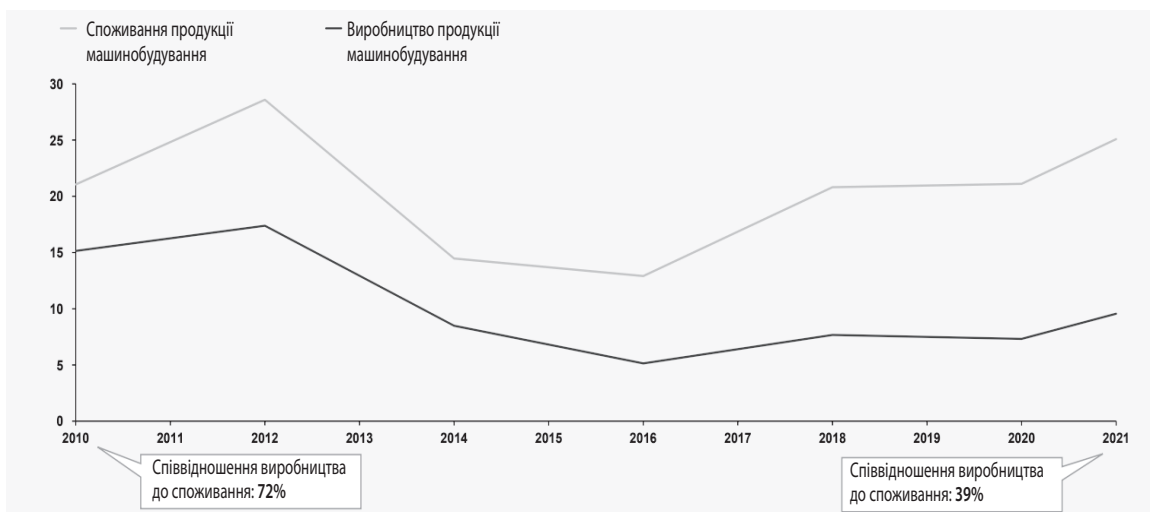

Рис. 1. Динаміка споживання і виробництва продукції машинобудування в Україні протягом 2010–2021 рр.

машинобудування у прискоренні процесів імпортозаміщення та загалом зростання потенціалу цієї галузі свідчить порівняння частки доданої вартості машинобудування у ВВП країн Східної Європи (рис. 2).

Отже, частка доданої вартості машинобудування у ВВП України поступається країнам Східної Європи і мала б бути у 3–5 разів вищою для такої економіки. Слід відмітити, що проблеми та перспективи реалізації імпортозаміщення підприємствами машинобудівної галузі такі:

- ✦ тривала стагнація галузі та переробної промисловості загалом;
- ✦ торговий баланс машинобудування – 9% ВВП;
- ✦ брак ніші на ринку ЄС;
- ✦ відсутність державної стратегії та систематизованої промислової політики;
- ✦ необхідність підготовки галузі до інтеграції в ЄС;

- ✦ загострення кризи в галузі через війну;
- ✦ потреба значних інвестицій в обладнання в рамках відбудови та модернізації;
- ✦ ризик втратити шанс прискореного відновлення і зростання.

Вирішенням цих та інших проблем може бути надана можливість отримати фінансування для реформування машинобудування через Ukraine Facility Plan, а також зосередження уваги до України світових виробників, а отже, можливість партнерства та інвестицій.

Для зниження імпортозалежності в машинобудівній галузі в пріоритеті має бути виробництво з вищим ступенем переробки, яке забезпечує максимум доданої вартості. Практика показує, що фокусування на ринкових умовах точковими обмеженнями чи преференціями не сприяє створенню конкурентоздатних підприємств, призводить до

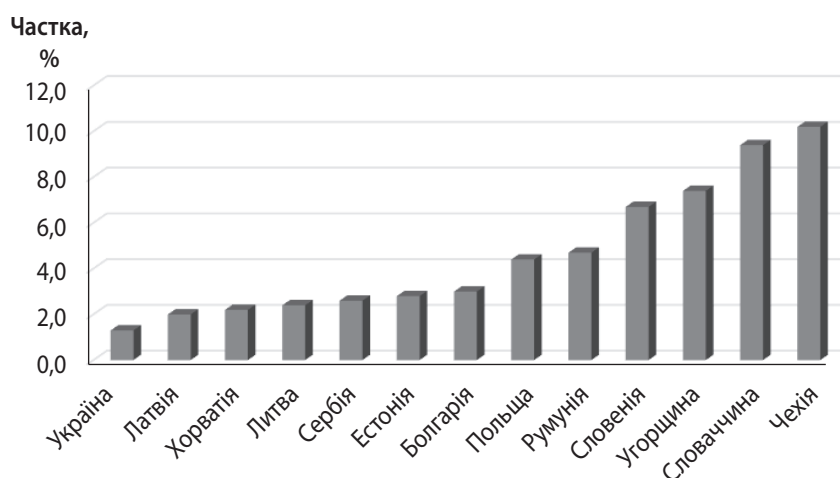

Рис. 2. Частка доданої вартості машинобудування у ВВП країн Східної Європи, 2021 р., %

технологічного відставання і зниження експорту. Потрібно обґрунтовано формувати плани, щоб вони були дієвими та реальними у виконанні, у пріоритеті мають бути ініціативи з більшою віддачею та меншою вартістю. Має бути відповідність законодавству Євросоюзу для сприяння інтеграції у виробничі та логістичні ланцюжки ЄС.

На нараді 7 листопада 2023 року щодо питань розвитку машинобудівної галузі в Україні були сформульовані основні напрями політики галузі, за кожним з яких була поставлена своя мета.

Для досягнення мети *активізації інвестицій* необхідно:

- ✦ застрахувати їх від воєнних ризиків через міжнародні фінансові організації (наприклад, MIGA, DFC тощо) та Експортно-кредитного агентства;
- ✦ пришвидшити підключення до електромережі, здешевити отримання будівельних дозволів;
- ✦ спростити реєстрацію власності, посилити захист інвесторів, зокрема міноритарних;
- ✦ підвищити стандарти корпоративного управління та їх поширення серед державних і комунальних підприємств;
- ✦ оптимізувати процеси контролювальних органів, здійснити цифровізацію державних послуг для пришвидшення податкових і митних процедур, узгодження митних кодів та обмін даними з європейською митною системою;
- ✦ забезпечити ефективність роботи судів, реформування АМКУ, антикорупційних інститутів.

Для досягнення *доступу до ринків збуту* в машинобудівній галузі необхідно:

- ✦ оновити перелік товарів та виробників, що підлягають санкційним обмеженням, відповідно до аналогічних переліків ЄС;
- ✦ сформувати заходи боротьби з намаганням уникнути санкцій;
- ✦ впровадити додаткові обмеження, що компенсували б пряму і непряму державну підтримку продукції країн з визначеного переліку;
- ✦ впровадити критерій вартості життєвого циклу в закупівлях і бюджетному плануванні;
- ✦ пришвидшити доступ українських виробників до систем закупівель товарів, робіт, послуг в ЄС;
- ✦ переглянути рівні мита для комплектуючих, які мають вище мито, ніж на готову продукцію;

- ✦ активізувати роботу торгових представництв.

Для реалізації мети *доступності до фінансових ресурсів* слід:

- ✦ дозволити операції виплат кредитів та орендної плати;
- ✦ збільшити строки розрахунку з експорту та імпорту;
- ✦ гарантувати оплату переможцям у державних тендерах;
- ✦ розробити стратегії експортно-кредитного агентства;
- ✦ стимулювати залучення фінансів споживачами продукції під заставу нерухомого майна.

Щодо реалізації мети *розвитку та ефективності використання людського капіталу*, необхідно розробити та реалізовувати такі програми:

- ✦ відновлення зайнятості ветеранів та оплата їх навчання новим спеціальностям;
- ✦ програми грантів для розробки інноваційних фахових програм, грантів для здобувачів фахової освіти та сертифікатних програм за пріоритетними напрямками.

Для забезпечення мети *підтримки модернізації та інновацій* необхідно розробити та реалізувати такі заходи:

- ✦ визначити категорії машинобудівного обладнання, локальне виробництво якого малоімовірно, визначити потенційно податкові втрати та закласти їх в бюджетному плануванні;
- ✦ запровадити нульові акцизи і мито на визначені категорії;
- ✦ компенсувати процентні платежі за кредитами та лізингом для закупівлі вітчизняного виробничого обладнання;
- ✦ розширити фінансування Державної Інноваційної Фінансово-Кредитної установи;
- ✦ визначити ключові елементи інфраструктури, які сприяють зростанню виробництва галузі;
- ✦ визначити фінансування виробничої інфраструктури;
- ✦ створити грантову програму для акселераторів та бізнес-інкубаторів на проекти в галузі машинобудування.

Таким чином, перед машинобудівним підприємством виокремлені завдання, які забезпечують реалізацію кожного з напрямів економічної політики в галузі для відновлення економіки та подальшого розвитку.

Підприємство АТ «Українські енергетичні машини» є одним із лідерів машинобудівної галузі. Понад десять років це підприємство проводить

активну роботу по імпортозаміщенню обладнання [20]. Основною метою підприємства є задоволення суспільних потреб народного господарства України і громадян у продукції Товариства з високими споживчими якість при мінімальних затратах, одержання прибутку та забезпечення на цій основі зростання добробуту акціонерів Товариства. Метою розвитку підприємства є проектування, виробництво, шефмонтаж і технічне обслуговування: установок паротурбінних і парогазових стаціонарних, гідравлічних турбін, передтурбінних затворів, підігрівачів, тягодуттєвих машин, конденсаторів для парових турбін і ежекторів, виготовлення турбогенераторів потужністю 1000–1200 МВт. Підприємство виробляє 13% від загальних обсягів поставок турбін для АЕС на світовому ринку та займає четверте місце серед турбобудівних фірм світу. В Україні три діючі АЕС укомплектовані 12 турбінами АТ «Українські енергетичні машини» потужністю 220, 1000 і 1100 МВт.

Щодо вирішення проблем імпортозаміщення, то підприємством освоєно виробництво робочих лопаток останнього ступеня низького тиску з титанового сплаву, які уже встановлені на Південно-Українську АЕС, Хмельницьку АЕС, Ровенську АЕС. Також на підприємстві здійснюється виробництво робочих лопаток низького тиску третього та четвертого ступенів, які також уже працюють на Ровенській АЕС, Хмельницькій АЕС, Південно-Українській АЕС. Підприємством здійснено заходи щодо модернізації систем регулювання та заміни конденсаторів турбін на 5 блоках АЕС України, на яких встановлено турбіни, виготовлені ТОВ «Силові машини», з 2019 р. перший введений в експлуатацію на блоку № 3 Південно-Української АЕС; замінено 6 конденсаторів турбо-живильного насоса на 3-х блоках Південно-Української АЕС, які раніше не вироблялись в Україні; розроблено модернізацію циліндра високого тиску для швидкоплинної турбіни К-1000-60/3000 на Південно-Українську АЕС, Хмельницьку АЕС, Ровенську АЕС; застосовується розроблена підприємством технологія виробництва кріплення корпусів реакторів діючих енергоблоків АЕС України.

Підприємство також провело роботу з імпортозаміщення для теплових станцій, а саме: виконана модернізація циліндра високого тиску К-800 для Слов'янської ТЕС, але його ще не було відвантажено та змонтовано, тому що ТЕС знаходиться під обстрілами.

АТ «Укренергомашини» постійно веде роботу з пошуку нових ринків збуту унікальної продукції, а також шляхів доставки обладнання до замовни-

ків, що є проблемним за теперішніх умов. Підприємство відпрацювало логістичні шляхи, і продукція АТ «Укренергомашини» вже відвантажується до Угорщини, Болгарії, Вірменії, Казахстану, Польщі, Аргентини, Панами.

Відмінною характеристикою продукції підприємства є її конкурентоспроможність на зовнішніх ринках. На підприємстві розроблена, введена та сертифікована Система менеджменту якості відповідно до вимог Міжнародного Стандарту ISO 9001:2015. Перший аудит і сертифікація Системи Менеджменту якості підприємства пройшов у 1996 р. Наявність в АТ «Укренергомашини» Сертифіката відповідності Системи менеджменту якості вимогам Міжнародного Стандарту ISO 9001:2015 дає можливість на рівних конкурувати з провідними виробниками турбобудівельного устаткування у світі, брати участь в торгах та вигравати тендери [20]. Це надає можливість підприємству успішно здійснювати заходи з імпортозаміщення.

Здійснена програма імпортозаміщення на підприємстві вплинула на підвищення ефективності діяльності. Підприємство наладило та виробляє робочі лопатки 5 ступеня з титанового сплаву для ротора низького тиску, що дало змогу замінити лопатки іноземного виробництва на лопатки вітчизняного виробництва на п'яти діючих блоках АЕС України. Оскільки вартість однієї лопатки вітчизняного виробництва на підприємстві складає 13 тис. дол. США, а лопатки імпортного виробництва – 21 тис. дол. США, то виготовлення лопаток вітчизняного виробництва на підприємстві та їх заміна на АЕС надало змогу зекономити 3,7 млн дол. США.

Для подальшого розширення імпортозаміщення на підприємстві та розроблення управлінських заходів необхідно сформулювати відповідне методичне забезпечення. Першим етапом цього методичного забезпечення є визначення впливу обсягів експортованої продукції (X_1) і обсягів імпортованих сировини, матеріалів та комплектуючих (X_2) на рентабельність діяльності підприємства (Y). На основі використання даних протягом 2014–2023 рр. було обчислено багатофакторну регресійну модель залежності рентабельності діяльності підприємства (Y) від обсягів експортованої продукції (X_1) і обсягів імпортованих сировини, матеріалів та комплектуючих (X_2):

$$Y = 10,8503 + 0,0171X_1, R^2 = 40,315.$$

Отже, 40,315% змінності рентабельності діяльності на підприємстві пояснюється змінністю обсягів експорту виробленої продукції. А також при змінні обсягів експорту виробленої продукції на 1 млн грн на підприємстві рентабельність ді-

яльності зросте на 0,017%; при цьому слід сказати, що змінення обсягів імпортованих сировини, матеріалів та комплектуючих на рентабельність діяльності не впливає.

Багато вчених, які вирішували проблеми імпортозаміщення на підприємстві, рекомендують у процесі формування відповідної стратегії розробляти матрицю «зона застосування – напрям реалізації», в якій доцільно виокремлювати такі квадранти: виробництво комплектуючих для задоволення власних потреб; виробництво комплектуючих на продаж; закупівля комплектуючих на внутрішньому ринку; збереження наявної структури комплектуючих готової продукції [3]. У процесі визначення стратегічних орієнтирів щодо імпортозаміщення на підприємстві слід застосовувати стратегічний аналіз зовнішнього середовища, здійснити SWOT-аналіз сильних та слабких сторін, можливостей і загроз у реалізації стратегії імпортозаміщення; економічний аналіз

потенціалу підприємства для виробництва власних комплектуючих для імпортозаміщення.

Проведений SWOT-аналіз діяльності АТ «Українські енергетичні машини» наведено в *табл. 1*.

У результаті проведеного аналізу з'ясовано, що підприємство має потенціал для виробництва імпортозамінної продукції та на основі цього може підвищити рівень ефективності всієї своєї діяльності. Одним із дієвих шляхів здійснення імпортозаміщення сировини, матеріалів та комплектуючих є вдосконалення управління ланцюгом поставок. Також підприємство спроможне активно реалізовувати стратегію імпортозаміщення в країні завдяки виробленню високоякісної конкурентоспроможної продукції.

Отже, уточнене визначення імпортозаміщення на підприємстві поглиблює теорію експортно-імпортової діяльності, ефективності діяльності загалом, а також конкретизує шляхи реалізації стратегії імпортозаміщення в

Таблиця 1

Результати SWOT-аналізу АТ «Українські енергетичні машини»

S Сильні сторони	W Слабкі сторони	O Можливості	T Загрози
Підприємство – єдиний в Україні виробник турбінного та генераторного устаткування для теплових, атомних та гідроелектростанцій. Виробництво турбін здійснюється за замкнутим циклом: проектування, виробництво, поставка, налагодження, фірмове обслуговування турбінного устаткування для всіх видів електростанцій. Відомість бренду. Цінова політика. Можливість доопрацювання виробів під специфічні вимоги замовника. Забезпеченість власними фінансовими коштами. Високий рівень фінансової безпеки. Високий рівень самофінансування	Тривалий виробничий цикл. Висока матеріаломісткість виробництва. Замороження обігових коштів підприємства в дебіторській заборгованості	Для нарощування обсягів виробництва підприємство проводить технічне переозброєння виробничих потужностей, впроваджує інноваційні техпроцеси, застосовує прогресивні обладнання та інструмент. Веде активну роботу з імпортозаміщення обладнання, необхідного для енергостанцій України та для уникнення критичної залежності від інших країн. Технічне переозброєння підприємства проводиться за власні кошти (за рахунок самоінвестування без залучення кредитів). Підприємство навчає учнів училищ і коледжів різним робочим професіям. Для підготовки та навчання робочих створено інститут наставництва. Постійно проводяться курси підвищення кваліфікації для робітників підприємства	Війна з росією. Жорстка конкуренція на світовому ринку: «Сіменс» (Німеччина), «Альстом» (Франція), «Дженерал Електрик» (США), «Андрітц Гідро» (Австрія), «Шанхай Електрик» (Китай), «Бхарат Хеві-Електрик» (Індія). Розвиток альтернативних технологій (аналогів), поява на ринку аналогів обладнання. Неотримання банківських гарантій у державних банках (державні гарантії)

країні. В управлінні процесом імпортозаміщення на підприємстві слід керуватися відповідним методичним забезпеченням. Окремі реалізації цього методичного забезпечення виявили необхідність розроблення та здійснення системи заходів з удосконалення управління ланцюгом поставок. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Перспективи імпортозаміщення російських та білоруських товарів на внутрішньому ринку України. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/doslida-zhennya/ekonomika/perspektyvy-importozamishchennya-rosiyskykh-ta-biloruskykh-tovariv-na>
2. Геєць В. М. Інституційна обмеженість інноваційних процесів у промисловому розвитку економіки України. *Економіка України*. 2014. № 12. С. 4–19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_12_2
3. Ващенко Т. В. Організаційно-економічні засади формування стратегії імпортозаміщення промислового підприємства : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04. Суми : СумДУ, 2015. 233 с.
4. Ващенко Т. В. Реалізація стратегії імпортозаміщення як запорука розвитку експортного потенціалу промислових підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2015. № 3. С. 200–211. URL: https://mmi.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/mmi/volume-6-issue-3/mmi2015_3_200_211.pdf
5. Дунаєв І. В., Бабаєв В. Ю. Імпортозаміщення в контексті вибору механізмів державної зовнішньоторговельної політики України. *Державне будівництво*. 2012. № 1. URL: https://lukyanyenko.at.ua/_id/5/500_.pdf
6. Жаліло Я. А., Гацько В. М. Проблеми формування сучасних засад політики імпортозаміщення в Україні. *Стратегічна панорама*. 2006. № 1. С. 102–111.
7. Ситай В., Дальніченко О., Завсєгдашня І. Машинобудування України: потенціал імпортозаміщення. *Маркетинг в Україні*. 2005. № 4. С. 8–10.
8. Іщук С. О., Созанський Л. Й. Імпортозалежність економіки України: проблеми і шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2020. Вип. 1. С. 23–32. DOI: [https://doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1\(13\)-23-32](https://doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1(13)-23-32)
9. Кундицький О. О. Стратегія державного регулювання імпортозаміщення в аграрному секторі України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 10. С. 60–62. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/10-2015/14.pdf>
10. Лупак Р. Л. Державна політика імпортозаміщення в системі забезпечення економічної безпеки України: пріоритети та інструменти реалізації : монографія. Львів : Видавництво ННБК «АТБ», 2018. 527 с.
11. Мельник Т. М., Пугачевська К. С. Імпортозалежність економіки України і пріоритети селективного імпортозаміщення. *Економіка України*. 2016. № 4. С. 29–44. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2016_4_5
12. Мельник Т., Пугачевська К. Перспективи імпортозаміщення в Україні. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2015. № 2. С. 16–32. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2015/02/3.pdf>
13. Пугачевська К. С. Імпортозалежність та тарифне регулювання імпорту в Україні. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2016. Вип. 1. С. 56–63. URL: [https://economics-msu.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economics_2016_Issue_1\(5\)_56-63.pdf](https://economics-msu.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economics_2016_Issue_1(5)_56-63.pdf)
14. Пазізіна К. В., Пазізіна С. М. Імпортозаміщення в системі забезпечення економічних інтересів України. *Сталий розвиток економіки України*. 2013. № 3. С. 42–45. URL: <http://surl.li/odfflg>
15. Созанський Л. Й. Оцінка залежності економіки України від імпорту продукції переробної промисловості в сегментах проміжного споживання і валового нагромадження основного капіталу. *Статистика України*. 2018. № 3. С. 15–25.
16. Созанський Л. Й. Оцінка залежності економіки України від імпорту промислової продукції кінцевого споживання. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2018. Вип. 5. С. 20–24. URL: [https://ird.gov.ua/sep/sep20185\(133\)/sep20185\(133\)_020_SozanskyiLY.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20185(133)/sep20185(133)_020_SozanskyiLY.pdf)
17. Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституціональний аналіз / Точилін В. О., Осташко Т. О., Пустовойт О. В. та ін. Київ, 2009. 640 с.
18. Цап М. В., Палінчак М. М., Стебляк Д. М. Сутнісні характеристики процесу імпортозаміщення та його ролі в соціально-економічному розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2018. Вип. 18. Ч. 3. С. 118–122. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_3_2018ua/26.pdf
19. Статистична інформація. *Державна служба статистики України*. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
20. Сайт АТ «Українські енергетичні машини». URL: <https://ukrenergymachines.com/>

REFERENCES

- Dunaiev, I. V., and Babaiev, V. Yu. "Importozamishchennia v konteksti vyboru mekhanizmv derzhavnoi zovnishnyotorhovelnoi polityky Ukrainy" [Import Substitution in the Context of Alternatives for Governmental Foreign Trade Policy Mechanisms of Ukraine]. *Derzhavne budivnytstvo*, no. 1 (2012). https://lukyanyenko.at.ua/_id/5/500_.pdf
- Heiets, V. M. "Instytutsiina obmezhenist innovatsiinykh protsesiv u promyslovomu rozvytku ekonomiky Ukrainy" [Institutional Limitations of Innovative Processes in the Industrial Development of the Economy of Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 12 (2014): 4-19. http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2014_12_2

- Ishchuk, S. O., and Sozanskyi, L. I. "Importozalezhnist ekonomiky Ukrainy: problemy i shliakhy yikh vyrishennia" [Import Dependence of the Ukrainian Economy: Problems and Solutions]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Ekonomika»*, no. 1 (2020): 23-32. DOI: [https://doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1\(13\)-23-32](https://doi.org/10.31339/2313-8114-2020-1(13)-23-32)
- Kundytskyi, O. O. "Stratehiia derzhavnoho rehuliuвання importozamishchennia v aharnomu sektori Ukrainy" [State Regulation of Import Substitution Strategy in the Agricultural Sector of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, no. 10 (2015): 60-62. <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/10-2015/14.pdf>
- Lupak, R. L. *Derzhavna polityka importozamishchennia v systemi zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: priorityty ta instrumenty realizatsii* [State Policy of Import Substitution in the System of Ensuring Economic Security of Ukraine: Priorities and Implementation Tools]. Lviv: Vydavnytstvo NNVK «ATB», 2018.
- Melnyk, T. M., and Puhachevska, K. S. "Importozalezhnist ekonomiky Ukrainy i priorityty selektyvnoho importozamishchennia" [Import Dependence of the Economy of Ukraine and Priorities of Selective Import Substitution]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 4 (2016): 29-44. http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2016_4_5
- Melnyk, T., and Puhachevska, K. "Perspektyvy importozamishchennia v Ukraini" [Import Substitution Perspectives in Ukraine]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 2 (2015): 16-32. <http://visnik.knute.edu.ua/files/2015/02/3.pdf>
- "Perspektyvy importozamishchennia rosiiskyykh ta biloruskyykh tovariv na vnutrishnyomu rynku Ukrainy" [Prospects for Import Substitution of Russian and Belarusian Goods in the Domestic Market of Ukraine]. *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. 2023. <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/perspektyvy-importozamishchennya-rosiiskyykh-ta-biloruskyykh-tovariv-na>
- Pazizina, K. V., and Pazizina, S. M. "Importozamishchennia v systemi zabezpechennia ekonomichnykh interesiv Ukrainy" [Import Substitution in the System of Ensuring the Economic Interests of Ukraine]. *Stalyi rozvytok ekonomiky Ukrainy*, no. 3 (2013): 42-45. <http://surl.li/odfflg>
- Puhachevska, K. S. "Importozalezhnist ta taryfne rehuliuвання importu v Ukraini" [Import Dependence and Tariff Regulation of Import in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriya «Ekonomika»*, iss. 1 (2016): 56-63. [https://economics-msu.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economics_2016_Issue_1\(5\)_56-63.pdf](https://economics-msu.com.ua/web/uploads/pdf/Scientific%20Bulletin%20of%20MSU.%20Series%20Economics_2016_Issue_1(5)_56-63.pdf)
- "Statystychna informatsiia" [Statistical Information]. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Sait AT «Ukrainski enerhetychni mashyny». <https://ukrenergymachines.com/>
- Sozanskyi, L. I. "Otsinka zalezhnosti ekonomiky Ukrainy vid importu produktii pererobnoi promyslovosti v sehmentakh promizhnoho spozhyvannia i valovoho nahromadzhenia osnovnoho kapitalu" [Assessment of the Dependence of the Economy of Ukraine on the Import of Products of the Processing Industry in the Segments of Intermediate Consumption and Gross Accumulation of Fixed Capital]. *Statystyka Ukrainy*, no. 3 (2018): 15-25.
- Sozanskyi, L. I. "Otsinka zalezhnosti ekonomiky Ukrainy vid importu promyslovoi produktii kintsevoho spozhyvannia" [Assessment of the Ukrainian Economy's Dependence on the Import of Finished Industrial Products]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, iss. 5 (2018): 20-24. [https://ird.gov.ua/sep/sep20185\(133\)/sep20185\(133\)_020_SozanskyiLY.pdf](https://ird.gov.ua/sep/sep20185(133)/sep20185(133)_020_SozanskyiLY.pdf)
- Sytai, V., Dalnichenko, O., and Zavsiehdashnia, I. "Mashynobuduvannia Ukrainy: potentsial importozamishchennia" [Mechanical Engineering of Ukraine: Import Substitution Potential]. *Marketynh v Ukraini*, no. 4 (2005): 8-10.
- Tochylin, V. O. et al. *Rynky realnoho sektora ekonomiky Ukrainy: strukturno-instytutsionalnyi analiz* [Markets of the Real Sector of the Economy of Ukraine: Structural and Institutional Analysis]. Kyiv, 2009.
- Tsap, M. V., Palinchak, M. M., and Steblak, D. M. "Sutnisni kharakterystyky protsesu importozamishchennia ta yoho roli v sotsialno-ekonomichnomu rozvytku" [Essential Characteristics of the Process of Import Substitution and Its Role in Socio-Economic Development]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya «Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo»*, iss. 18, part 3 (2018): 118-122. http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_3_2018ua/26.pdf
- Vashchenko, T. V. "Orhanizatsiino-ekonomichni zasady formuvannia stratehii importozamishchennia promyslovoho pidpriemstva" [Organizational and Economic Principles of the Formation of an Import Substitution Strategy of an Industrial Enterprise]: *dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.04*, 2015.
- Vashchenko, T. V. "Realizatsiia stratehii importozamishchennia yak zaporuka rozvytku eksportnoho potentsialu promyslovykh pidpriemstv" [The Implementation of the Import Substitution Strategy as the Key to the Development of Export Potential of Industrial Enterprises]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, no. 3 (2015): 200-211. https://mmi.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/mmi/volume-6-issue-3/mmi2015_3_200_211.pdf
- Zhalilo, Ya. A., and Hatsko, V. M. "Problemy formuvannia suchasnykh zasad polityky importozamishchennia v Ukraini" [Problems of Forming Modern Principles of Import Substitution Policy in Ukraine]. *Stratehichna panorama*, no. 1 (2006): 102-111.

Науковий керівник – Малярець Л. М., доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри вищої математики та економіко-математичних методів Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця